

Hvorfor dominerer autoritære herskere i Midtøsten? Områdets historie siden 1920

*Bjørn Olav Utvik, professor emeritus, UiO
Pensjonistuniversitetet i Skedsmo 19. oktober 2024*

Dagens tema

- Historiske røtter til autoritært styre
- Område dominert av globale stormakter
- Autoritære stater
- Drømmen om makt til folket

Syriske opprørere henrettes offentlig
av franske styrker 1925

2011: - Leve et fritt Libya!

Historiske røtter

- Homa Katouzians tese om vilkårlig styre
- Sultaner og konger styrte eneveldig
- Ingen byfrihet
- Mellom sultanen og folket: *a'yan* («notables»)
- Arven fra Muhammad Ali
 - autoritær modernisering ovenfra

Muhammad Ali, Egypts hersker 1805-1848

Stormaktshegemoni

- 1830-1920: kolonimaktene tar kontroll over Midtøsten og Nord-Afrika
- 1. verdenskrig: britene gir sprikende løfter

McMahon-Husayn-korrespondansen 1915

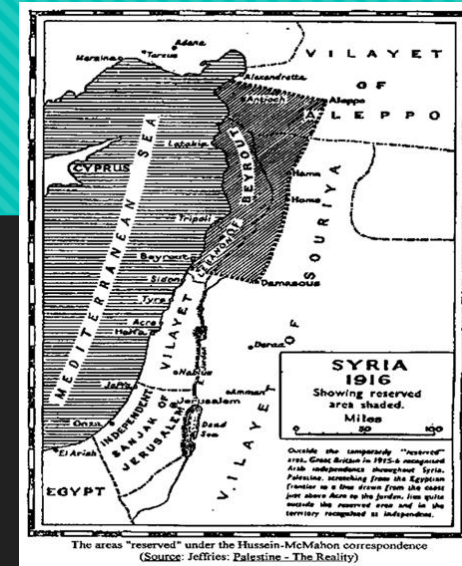
- Emiren av Mekka lovet å gjøre opprør mot osmanene
- Britene lover uavhengig arabisk stat i de arabisktalende osmanske provinsene

Sykes-Picot-avtalen

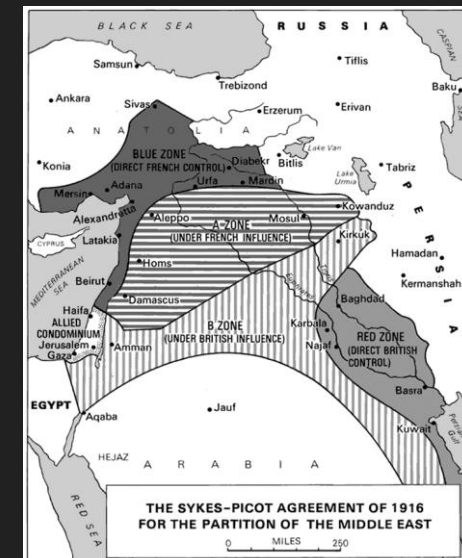
- Hemmelig avtale deler Levanten og Irak mellom Frankrike og Storbritannia

Balfour-erklæringen 1917

- Britene støtter et «nasjonalt hjem for det jødiske folk i Palestina»

McMahon-Husayn-korrespondansen

Stormaktshegemoni

Arabisk
uavhengighet:

- Egypt 1922/36
- Irak 1932
- Libanon 1943
- Syria 1946
- (Trans)Jordan 1946
- Libya 1951
- Marokko 1956
- Tunisia 1956
- Sudan 1956
- Mauritania 1960
- Kuwait 1961
- Algerie 1962
- Bahrain 1971
- Qatar 1971
- Forente arabiske emirater 1971

Midtøsten og Nord-Afrika 1930

Stormaktshegemoni

- Fra 1950-tallet: USA og Sovjet som hegemoniske stormakter i regionen
- 1947-1949 FN deler Palestina, anerkjenner utvidet Israel etter krig
- 1953: CIA-støttet militærkupp i Iran gir fornyet sjah-diktatur
- Kriger:
 - Storbritannia/Frankrike/Israel angriper Egypt 1956
 - Israel angriper Egypt/Syria/Jordan 1967
 - Egypt/Syria angriper Israel 1973
 - Israel angriper Libanon 1978/1982
 - USA angriper Irak 2003
- Knusende nederlag 1967 svekker og splitter den arabiske verden

Israelske stridsvogner ruller inn på de syriske Golan-høydene juni 1967

Autoritære stater

Iran og Tyrkia fra 1920-tallet:
moderniserende diktaturer
på restene av gamle imperier,
begge styrt av generaler

- Tyrkia republikk fra 1923 under Mustafa Kemal
- Iran 1925 Reza Khan utropt til ny konge
- I begge: rask modernisering diktert ovenfra
- Sekularisering: tett kontroll over religiøst liv
- Fra 1950:
 - Tyrkia kontrollert demokratisering
 - Iran forsterka diktatur, revolusjon 1979
- I dag begge leda av islamister
 - Autoritært styre
 - Valg til statsorganer, mest reelt i Tyrkia

Atatürk-mausoleet i Ankara

Khomeini-mausoleet sør for Teheran

Autoritære stater

Radikale offiserer tar makta i arabiske land

- Egypt 1952, Syria 1951, Irak 1958, Jemen 1962, Libya 1969, Sudan 1971

"Arabisk sosialisme"

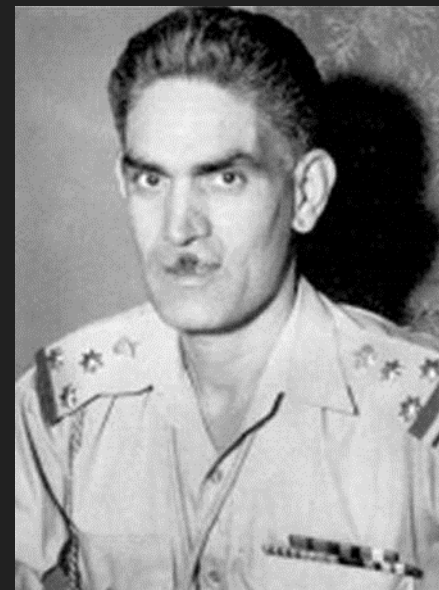
- Republikk og ettpartistyre
- Jordreform, industrialisering, «velferdsstat»
- Statlig eierskap, statlig planlegging
- Sekularisering

En tid for framskrittstiktaturer

- Inspirasjon fra Atatürk
- Kommunismens prestisje
- Populistene i Latinamerika
- Folkets enhet mot imperialismen

Gamal Abd al-Nasir
president i Egypt 1954-1970

Abd al-Karim
Qasim
statsminister i
Irak
1958-1963

Autoritære stater

De arabiske republikkene fra 1970-tallet av

- Ideologisk skifte hos herskerne:
fra arabisk sosialisme til
(ufullstendig) økonomisk liberalisering
- Ingen klar agenda for utvikling og framskritt,
styrer ved rå makt og klientelisme
- Militæret kjernen i makteliten
- Gjennomsyret av korrupsjon
- Etter 2001:
Ny internasjonal legitimitet
gjennom "krigen mot terror"
- *Det er oss eller kaos!*

1979: Egypt alliert med USA, inngår fred med Israel

Fire presidenter på arabisk toppmøte 2010

Autoritære stater

Oljemonarkiene i Gulfen

- Fra lutfattige tradisjonelle samfunn til styrtrike og moderne på én generasjon
- *Renteniststater:*
 - No taxation – no representation
 - Høy levestandard for statsborgere
 - Migrantarbeidere gjør jobben
 - Stats/dynasti-dominert økonomi
 - Utbredt korrupsjon
- Fra perifere stater til økonomiske og politiske maktsentra i regionen
- Bastioner for autoritært styre

Framstøt for folkemakt

- Grunnlovsrevolusjoner i Iran 1905 og Det osmanske rike 1908
- Oppstander mot kolonimaktene
Egypt 1919
Irak 1920
Syria 1925-1927
- 1936: demonstrasjoner, streiker, opprør i
Irak, Syria, Palestina, Egypt, Marokko

Tehran 1905

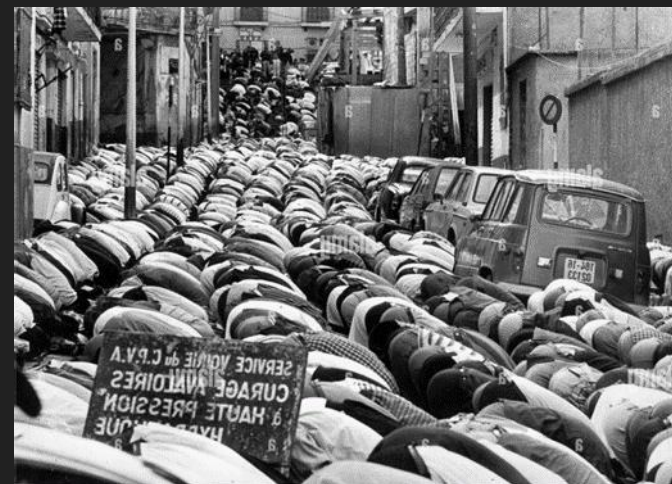
Syria 1936: generalstreik for uavhengighet fra Frankrike

Framstøt for folkemakt

- Iran 1949-1953 : kamp for nasjonalisering av oljen og for makt til folkevalgte organer
- Frigjøringskrig Algerie 1954-1962
- Revolusjon i Iran 1979
- Gjentatte «brøddopptøyen»
 - Egypt 1977
 - Marokko 1981, 1984
 - Tunisia 1983-1984
 - Algerie 1988-1992 utløste tidlig «algerisk vår»
 - Jordan 1995
- Palestina: *intifada*er mot okkupasjon frie valg 1996, 2005, 2006

Støttedemonstrasjon for Folkefronten og statsminister Mosaddegh Iran 1953

Bønn i gata under sosiale protester i Algerie 1988

Framstøt for folkemakt

Den arabiske våren 2010-2013

- Fra Atlanteren til Gulfen krav om frihet, demokrati, sosial rettferdighet, verdighet: "Løft hodet, du er egypter!"
- Herskerne falt i Tunisia, Egypt, Libya og Jemen
- Opprør i Syria og Bahrain, store protester i Jordan, Kuwait og Marokko
- Alle regimer unntatt Qatar og Emiratene utfordret av demonstrasjoner

Framstøt for folkemakt

○ Fra vår til vinter: kontrarevolusjon

Egypt 2013: Militærkupp

1000 protesterende drept i Kairo 14. august

Våren slås blodig ned i Syria med russisk støtte

Borgerkrig avløser demokratisering i Libya og Jemen

○ Hvorfor slått tilbake?

«Den dype staten» intakt:
militæret, sikkerhetsstyrker, domstoler, byråkratiet

Splitta opposisjon - demokratisering uten tillit
- Skal folket ha rett til å stemme feil?

Saudi-Arabia og Emiratene støttet kontrarevolusjon

“Det internasjonale samfunn”
godtar stilltiende diktatur og brudd på menneskerettene

Kairo 14. august 2013

Assad hersker over et Syria i ruiner

Så hvorfor fortsatt autoritær dominans?

- Arven fra autoritær modernisering: militærets politiske (og økonomiske) rolle
- Splittelse i demokratisk opposisjon
- Gulfstatenes økende innflytelse
- Stormaktenes interesser: «stabilitet framfor alt»

MEN

- Drivkreftene bak oppstandene består
- Våren rystet regimene – ingen vei tilbake til 2010

Forsøk på ny autoritær oppskrift

Muhammad bin Salman, Saudi-Arabia
Abd al-Fattah al-Sisi, Egypt

- Beinhard undertrykking
- Kulturell liberalisering (Saudi)
- Storstilte økonomiske visjoner

Folkelig optimisme høsten 2011

På søk etter magi for fortsatt autoritært styre?